

Dr. Szeri Istvánné¹

EGÉSZ ÉLETÉT A HIVATÁSÁNAK SZENTELTE BURCHARD-BÉLAVÁRY ERZSÉBET (1897-1987)

A PhD dolgozatom témája Burchard-Bélaváry Erzsébet élete és munkássága, melyet Prof. Dr. Pukánszky Béla ajánlotta számomra. Több éves kutató munka után készült el Burchard-Bélaváry Erzsébet rendkívül gazdag életrajza. Kutatásom során kiváló pedagógusokkal sikerült megismerkednem és beszélgetnem Burchard-Bélaváry Erzsébetéről, mint például: Méhes Vera, Emeritus. Dr. W Mikó Magdolna, Emeritus, Prof. Dr. Reuss András, Harcsa Tiborné, Agócs Béla. A következőkben felsoroljuk kutatásunk főbb helyszíneit, melyek nagyban hozzájárultak a dolgozatunk eredményességéhez.

1. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
2. Főváros Levéltára, Budapest
3. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest
4. Pedagógus Szakszervezet Irattára, Budapest
5. Megyei Jogú Város Levéltára, Székesfehérvár
6. Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kecskemét
7. Óvóképző Főiskola Levéltára, Kecskemét
8. Óvodamúzeum, Martonvásár

Életútját végigkísérve láthatjuk, hogy miként élte meg hivatását külföldön és itthon, az újítás és kísérletezés híve volt egész élete során. Rendkívüli szor-

¹ Dr. Szeri Istvánné mesteroktató, SZTE JGYPK-TOKI Óvó képző Szakcsoport 6725 SZEGED, Hattyas sor 10. PhD aspiráns PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

galommal, fegyelmezettséggel a gyermeknevelés ügye iránti alázattal végezte közel hat évtizedes pedagógusi tevékenységét, ezért munkássága példa értékű ma is számunkra.

Burchard-Bélaváry Erzsébet Theodóra Mária 1897. november 9- én Székesfehérváron, evangélikus családban született.

A család

Az édesapa Burchard-Bélaváry Rezső (1870–1949) Budapesten, a Belügyminisztériumban, ezt követően Székesfehérváron főispáni titkár, majd visszahívják a Belügyminisztériumba miniszteri tanácsosnak.

Az édesanya Burchard-Bélaváry Rezsőné Török Mária (1877–1945) két gyermek édesanyja.

Testvére Burchard-Bélaváry Anna (1903–1946), öt gyermek édesanyja.

A nagypapa Burchard-Bélaváry Konrád (1837–1916), a főrendi ház örökös tagja, politikus, közigazdász, diplomata, az Első Pesti Magyar Hengermalom Társaság egyik alapító tagja.

Tanulmányai

Elemi iskolai tanulmányait Székesfehérváron, magánúton végezte. A család 1907-ben Budapestre költözött, ahol tanulmányait először az első kerületi nyilvános községi felső leányiskolában folytatta.

1916. június 19-én, Budapesten, a II. Kerületi Csalogány Utcai Állami Tanítóképző Intézetben tanítói oklevelet szerzett. Mivel elhelyezkedni nem tudott, 1916. és 1923. között magántanulókat oktatott. A Tanácsköztársaság idején felkérték, hogy tehetséges munkás- és parasztgyermekek részére felállítandó gyermekotthonban nevelőként dolgozzon. A Tanácsköztársaság bukása miatt ez nem valósult meg. A tanítóképzőben nem volt elégedett a tanítási módszerrel, kereste az új nevelési utat a gyermekekhez. Olyan módszert keresett, amely megfelel az örökké mozgó, tevékenykedő, minden iránt érdeklődő gyermek „kíváncsiságának”, és komolyan veszi azt a törekvését, hogy megértse a világot, hogy kiismerje magát benne, amely őt emberszámba veszi. A Grill-féle könyvkereskedő hívta fel a figyelmét Montessori Mária *Önállóságra nevelés a korai gyermekkorban* című könyvére ezekkel a szavakkal: „Ez egy magának való könyv.” Burchard-Bélaváry Erzsébet visszaemlékezésében írja: „Ez lett a nekem való könyv!”

1923. november 1. és 1924. február 16. között Hollandiában, Amszterdamban Montessori tanfolyamot végzett. Ez idő alatt megismerkedett és ba-

rátságot kötött Maria Montessori (1870–1852) olasz orvosnővel, pedagógussal, aki mellett titkári feladatokat is ellátott. Hollandiában kapcsolatba került a bécsi „Haus der Kinder” óvoda-iskola vezetőjével, Lily Roubiczekkel (1898–1966) és Emma Plankkal (1905–1990), akikkel életre szóló barátságot kötött. Meghívásukra Bécsben munkásgyermeket nevelő óvodájukban és iskolájukban, 1924. és 1926. között dolgozott.

A Montessori pedagógia magyar megalapítója

Hazatérése után külföldön szerzett gyakorlati tapasztalatai alapján, 1927-ben szülei krisztinavárosi bérházában (Mészáros u. 4.) megnyitotta Budapest első Montessori módszerű magánóvodáját, amelyet anyagilag sem az állam, sem a főváros nem támogatott. Egy év múlva, 1928-ban osztatlan négyosztályos elemi iskolát nyit, szintén a Mészáros utcai házukban. Iskoláját először áthelyezte az I. kerület Krisztina körút 155. III. 2. majd a XII. kerület Fery Oszkár u. 12. alatti bérelt önálló lakásba, folytatta tanítói munkásságát. Óvodájában és iskolájában a Montessori módszer új szemléletét valósította meg, amivel előmozdította az óvodai és iskolai nevelés, a hazai pedagógia megújulását. Véleménye szerint

„Iskolám inkább egy műhelyre vagy templomra emlékeztet, ahol mindenki a maga munkájába, illetve gondolataiba elmerülve keresi a megoldást vagy a megnyugvást.”

Óvodája és iskolája 1935. és 1942. között bázisul szolgált a Budapesti Óvónőképző Intézet hallgatói gyakorlati képzésének és a Montessori tanfolyamoknak helyszínéül is. Tanfolyamának címe: *„Montessori nevelési módszer”*; hat hónapos pedagógiai tanfolyam volt. Óvodája és iskolája híressé vált, és módszere számos követőre talált.

1928–1941 között a Dolgozó Nők Óvónőképzőjének és a Montessori tanfolyamoknak vezetője, szervezője és tanára volt. Gyakorlati bemutató órákat, előadásokat tartott a Montessori nevelés módszereiről és eszközeiről. Rendszeresen publikált cikkeket, tanulmányokat szakfolyóiratokban, népszerűsítette a Montessori pedagógiát. Lefordította Maria Montessori *Módszerem kézikönyve* című könyvét, nemzetközi Montessori konferenciákon és tanfolyamokon vett részt Londonban, Rómában.

A második világháború időszaka alatt magániskoláját 1941-ig, a zsidótörvény érvénybe lépéséig tartotta fenn, mert nem volt hajlandó származási alapon egyetlen gyereket sem elküldeni. Ezt követően munkahelyet váltott, és elhelyezkedett a Kontrollbüro Közép-európai Szállítmányozási Vállalatnál, ahol 1942-ig dolgozott, és hasznosította idegen nyelvi tudását, mint gép- és gyorsíró.

Magánóvodáját 1944-ben bezárta, vezetésére egykori tanítványát kérte fel. 1944-ben részt vett a származásuk vagy nézeteik miatt üldözöttek megmentésében.

Kisdedóvási felügyelő

1945–1948: a Népjóléti Minisztériumban kisdedóvási felügyelőnek nevezték ki. Munkakörére így emlékezik vissza: „*Kicsinyek feltáplálása, felruházása, az óvodák helyreállítása volt a fő feladat.*” Munkakörében feladatai közé tartozott a kisdedóvási ügyek jogi szabályozása, óvónők, menedékház-vezető nők, napköziotthon-vezetők és dajkák személyi ügyeinek nyilvántartása, személyi és minősítési lapok készítése, az állami óvodákat ért háborús károk kijavítása, óvodák felállítása, felügyelete és ellenőrzése, segítézés, szétosztási tervek és költségvetési tervezetek készítése. E minőségében 1946-ban tervezet készített a *kisdedóvási felügyelőségek* megszervezéséről. Ebben kifejtette véleményét arról, hogy az óvodák ellenőrzését ne az iskolaigazgatók, hanem a megfelelő tapasztalattal rendelkező óvónők lássák el, mivel az iskola és óvodás korú gyermekek nevelési igényei eltérnek egymástól. A felügyelők számára tankerületi jogkört írt elő. Tervezetét a minisztériumban 1947. október 27-i dátummal „Intézkedést nem igényel” megjegyzéssel iratárba helyezték.

1948-ban az óvodák államosításában is aktívan részt vett.

Törvénytervezet a kisdedóvásról

Burchard-Bélaváry Erzsébet 1946-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter felkérésére megbízást kapott, hogy készítse el a kisdedóvásról szóló törvénytervezetet. Az elkészült törvénytervezetben javasolta az óvodák önkormányzati és községi irányítás alá kerülését; az óvodák állami jellegének megszüntetésével nem értett egyet. Támogatta az egyházak és magánszemélyek, egyesületek óvodaalapítását, akik tandíjából-adományokból vagy más forrásokból tarthatják fenn magukat. Bírálta az állami óvodák magas gyermeklétszámát, ugyanakkor a hatékony és fejlesztő nevelőmunka megvalósítása érdekében a 40 fős gyermeklétszámot tartotta elfogadhatónak. Az óvodák berendezési tárgyaira úttörő módon adott javaslatot: a Montessori módszer által kialakított csoportszobákat javasolja (kis asztal, kis szék) minden gyermek számára. Véleménye szerint az óvoda köteles minden 3-6 éves gyermeket felvenni. Az óvónő feladata a neveléssel egybekötött egészségügyi gondozás, szellemi foglalkoztatás és lelki nevelés. Feladata továbbá a gondjaira bízott gyermekek szüleinek és otthonainak látogatása, hogy egészségügyi, szociális

és nevelési szempontból felülvizsgálja a gyermekek családi környezetét. Dajkák számára kötelezően előírta a két hónapos állami dajkatanfolyamot. Előírta, hogy az óvónők és dajkák évente hat hét szabadságot kapjanak, és munkaidejük napi 6 óra legyen. A tisztí főorvosok kezéből ki akarta venni az óvodák vezetését, az óvónők kinevezését és felügyeletét; helyette önálló hatáskörrel rendelkező kisdédóvászügyi felügyelői állások szervezését szorgalmazta. Javasolta, hogy kisdédóvó felügyelők lássák el az óvodák ellenőrzését, akiket óvónőkből képeznek ki, azokból, akik minimum 15 éves szakmai tapasztalattal rendelkezzenek. További javaslata volt, hogy csak olyan személy dolgozhasson pedagógusként, aki oklevelet szerzett, és ötévente továbbképzésen vesz részt. Kezdeményezte az Óvodai Szülők Tanácsának megszervezését és feladatkörük megállapítását. Az óvodára kötelezett gyermekek szüleitől térítési díj beszedését ajánlotta. Tervezetét elutasították, elzárkóztak annak elfogadásától, azzal az indokkal, hogy az 1891-ben, a kisdédóvásról elfogadott XV. törvénycikk korszerű, nem igényel változtatást, mert a szovjet típusú óvodarendszert vezették be.

Óvónőképzés

Budapesten megnyitotta 1946. április 3-án a Dolgozók Óvónőképző Iskoláját, melynek szervezője, vezetője és tanára volt. Az intézmény 31 növendékkel kezdte meg működését, a kétéves tanfolyam végén a vizsgázott növendékek állami képesítést kaptak.

1946-ban már foglalkozott az óvónőképzés felsőfokú szintre emelésével is, annak érdekében, hogy az óvónőképzés ne legyen alacsonyabb rangú, mint a tanító- vagy a tanárképzés. *Törvénytervezetében* az óvónőket, tanítókat és tanárokat közösen képző felsőfokú képzőkre tett javaslatot, melynek kidolgozásában és megvalósításában aktívan vett részt.

1956–1957-ben az Oktatásügyi Minisztérium szakértő bizottsága tagjaként részt vett az elvi előkészítő munkában, melynek témája a középfokú végzettségre épülő felsőfokú óvónőképzés koncepciójának kidolgozása volt.

Iskolaigazgató

1949. és 1959. között a Huba utcai Pedagógiai Gimnázium igazgatója, majd a Budapesti Óvónőképző Intézetben tanított (Budapest II. kerület, Lorántffy utca 3.). Közben pedagógia szakos tanári végzettséget szerzett levelező tagozaton.

A Művelődésügyi Minisztérium bízta meg a Kecskeméti Felsőfokú Óvónőképző Intézet igazgatóhelyettesi, majd igazgatói feladatával. Visszaemlékezésében írja a következőket:

„Ez ismét egy igen szép lelkesítő feladatkör volt, de sohasem gondoltam, hogy részem lehet a megvalósításban is.”

Ezt a munkakört 1959–1962-ig, nyugdíjazásáig látta el. Önéletrajzában a következőt írja: „Ez volt a harmadik felejthetetlen időszak, amelyben nagyon sokat köszönhetek kedves munkatársaimnak, akik hasonló célkitűzésekről áthatva segítettek az intézmény létrehozásában.” Saját Montessori eszközeit ebben az intézményben helyezte el, és a hallgatók ma is használhatják a módszertani ismereteik bővítéséhez.

Az 1960/61. tanévben 175-re emelkedett a hallgatói létszám, ebben az évben a minisztérium ellenőrző vizsgálatot folytatott, és megállapította, hogy a hallgatók erős hivatástudattal rendelkeznek, s ennek megfelelően alakul a felkészülésük is.

Publikációs tevékenysége

Rendszeresen publikált a *Gyermek*, a *Kisdnedvelés*, a *Néptanítók Lapja*, a *Gyermeknevelés*, a *Szociális Szemle*, az *Óvodai Nevelés* és a *Pedagógiai Szemle* című folyóiratokban. Publikációs tevékenységét a Montessori módszer módszertani kézikönyvének lefordításával kezdte, majd ezt követően kilenc cikkben adta tovább a módszer jellegzetességeit. Cikkeiben úttörő szerepet vállalt a Montessori módszer hazai elterjesztésében. A Montessori módszerről írt cikkeit tanulmányai és gyakorlati tapasztalatai alapján írta (a számuk 19). A gyermeknevelés aktuális kérdéseiről 27 cikkben értekezett. Két cikkében óvodatörténeti kérdésekkel foglalkozott. Gyermekek számára három mesét írt, egyet szerzőtárral együtt. 1945-ben a *Gyermekbarátok Országos Egyesülete* megbízásából megírja a *Gyakorlati gyermekvédelem. Óvodák és napközi otthonok munkaterve* című könyvét, amelyben részletes útmutatást és tanácsokat adott a gyermekneveléshez, intézmények vezetéséhez és felszerelésének korszerűsítéséhez. A könyv híven tükrözi a gyermeknevelésben használt Montessori módszert és eszköztárát. 1948. szeptembertől 1950. februárig a *Gyermeknevelés* című szaklap szerkesztője, majd főszerkesztője. A folyóiratban a Montessori módszert és eszközrendszerét, bútorait népszerűsítette, nevének említése nélkül. 1970-ben megírta az *Óvodai matematikai foglalkozások. Útmutató óvónők számára* című könyvét, amelyet japán nyelvre is lefordítottak. 1971-ben *Az óvodai nevelés programja* című könyv matematikai fejezetének szerzője volt. 1977-ben felkérték, hogy lektorálja a *Játékos matematika. Matematikai játékok az óvodában* című könyvet. útmutatást és tanácsokat adott a gyermekneveléshez, intézmények vezetéséhez és felszerelésének korszerűsítéséhez. A könyv híven tükrözi a gyermeknevelésben

használt Montessori módszert és eszköztárát. 1948. szeptembertől 1950. februárig a *Gyermeknevelés* című szaklap szerkesztője, majd főszerkesztője. A folyóiratban a Montessori módszert és eszközrendszerét, bútorait népszerűsítette, nevének említése nélkül. 1970-ben megírta az *Óvodai matematikai foglalkozások. Útmutató óvónők számára* című könyvét, amelyet japán nyelvre is lefordítottak. 1971-ben *Az óvodai nevelés programja* című könyv matematikai fejezetének szerzője volt. 1977-ben felkérték, hogy lektorálja a *Játékos matematika. Matematikai játékok az óvodában* című könyvet.

Társadalmi tevékenysége

1945 márciusában belépett a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetébe, ahol létrehozta az óvónői tagozatot, a pszichológiai és gyermekvédelmi szakosztályt. A szakszervezeten belül tagja a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének (MNDSZ), melynek egyik célja az intézményes anya- és gyermekvédelem előmozdítása. Tagja a Magyarországi *Gyermekbarátok* Mozgalmának,

1948 szeptemberétől egy évig a *Gyermeknevelés* című szaklap főszerkesztője.

1956–1957-ben a II. kerületben megszervezte a Pedagógus Alapszervezetet, amelynek titkára lett. 1962-től az Országos Pedagógiai Intézet külső munkatársaként tevékenykedett.

Kitüntetései

1948. Népköztársasági Érdemrend Kiskeresztje

1957. Szabadság Érdemrend bronz fokozata

1957. Oktatás Kiváló Dolgozója

1962. Munka Vörös Zászló Érdemrend

1967. Munka Érdemrend arany fokozata

1968. Szocialista Hazáért Érdemrend

1977. Szocialista Magyarországért

Nyugdíjas évek

1962-ben vonult nyugdíjba. Nyugdíjas éveiben is aktív szerepet vállalt a pedagógiai munka korszerűsítésében, megújításában. Tanácsaival segítette kollegáit, tanítványait és a hozzá fordulókat. A Pedagógus Szakszervezettel tartotta a kapcsolatot: az általuk tartott rendezvényekre meghívták, és személyesen is meglátogatták őt az otthonában.

1987. augusztus 17-én hunyt el. Gyászjelentéséből megtudhatjuk, hogy Burchard-Bélaváry Erzsébet kívánságára koszorúmegváltást kért a Fóti Gyermekváros javára. Egész életét az oktatásnak szentelte, teljes önfeláldozással és hittel harcolt az általa vallott Montessori nézetekért. Cikkében a következőket írja:

„Munkámat majd csak akkor fejeztem be, ha országunk tele lesz szórva óvodákkal, körülöttük virágos kertekkel, játszóudvarokkal.”

Kollégái és tanítványai megemlékeztek születésének 80. majd 100. évfordulójáról. Ezt követően halálának 30. évfordulóján, 2017-ben emlékeztek rá sírjánál a Farkasréti temetőben.